

Соколёнок

2/2013

КАРҢА

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

РикI алай шаирдин юбилей

Лезгийрин рикI алай шаиррикай сад тир Шагь-Эмир Мурадован алай йисуз 100 йис тамам жезва. Ам неинки Дагъустанда, вири Европада виридалайни къакъан кукIушдал алай Къурушрин хуьре дидедиз хъана. Къурушрин хуьруьз тIебиатдин рекъай къакъанвал хас тирвал, ана яшамиш жезвай инсанризни руьгъдин къакъанвал, хиялрин михъивал, жумартвал ва такабурвал хас я. Белки къурушви тирвиляй Шагь-Эмир Мурадован яратмишунрай чаз а хъсан къилихар алаз хъиз аквазва. Хуьруьн школадилай гуьгъуьниз Махачкъаладин университетда физикадинни математикадин тарсар гудай муаллимвилини пеше къачур Шагь-Эмир Мурадова хейлин йисара лезги мектебра муаллимвал авуна, ахна Махачкъалада газетда ва журналда кIвалахиз хъана. 1949 лагъай йисалай башламишна ам СССР-дин писателрин союздин член я.

Шагь-Эмир Мурадован шииррин сифте кIватIал 1949-йисуз «Бахтлу Дагъустан» тIвар алаз акъатна. Адан гуьгъуьнай шаирдин «Лацу лиф», «Рахазва Шагьдагъ», «Дагъвидин манияр», «Инсанвиллиз баркалла» ва хейлин маса ктабар чапдай акъатна. «Нин савкъат хъсанди я?», «Чун вири дустар я», «Алааматдин шикил», «Шалбуздагъдин шавгъар», «Бахтлу декъикъаяр», «Чубарукдин мехъер» тIвар алай ктабар Шагь-Эмир Мурадова аялар патал яратмишна. А.Раджабовахъ галаз уртах кхъей «Фундухбег» тIвар алай къемеди гилани тамашачийрин рикI алай къемеди я. Шаирди къелемдикай «Дагълара экв», «Маргъухъанар», «Демир ва Селми», «Муьгъуьббатдин рекъел цацар» хътин еке эсерар хкатна.

Дуьньядин, Урусатдин, Дагъустандин хъсан-хъсан шаиррин яратмишунар Шагь-Эмир Мурадова лезги чIалаз таржума ийиз хъана. Гъа икI Назим Хикметан «Муьгъуьббатдикай риваят», Мольеран «Мискъиди», Р.Радищеван «Катран дагъдин агъали», Пушкинан, Лермонтован, Р.Гъамзатован хейлин шиирар чна лезги чIалалди кIелна.

Дагъустандин халкъдин шаир лагъай гъуьрметлу тIварцIуз лайихлу хъайи, са шумуд медалрин ва «Знак почета» ордендин сагъиб хъайи Шагь-Эмир Мурадован яратмишунар халкъдиз гъа къе кхъейбур хъиз сейли я; адан лирикадин шиирар саки вири маниьриз элкъвенва, адан камаллу келимаяр кимерални, мелерикни, мехъерикни жемятдин сивера ава. Вич чи юкъва амачтIани, адан яратмишунри чаз къуллугъзава, чи уьмуьрдиз руьгълувал, гуьрчегвал, маналувал гъизва. «Чубарукдин мехъер» шаирди гъвечIи аялар патал вичин уьмуьрдин эхиримжи йисара кхъей ктабрикай я. ЧIехи шаир, къакъан руьгъдин инсан, тербиячи, камалэгъли Шагь-Эмир Мурадован экуь къамат рикIе аваз, ша чна адан шиирар кIелин.

Шаръ - Эмир
Мурадъ
ШАР

Шад гатфар дагълариз
Хъайла мугъман,
Пакаман ярариз
Тамашна инсан.

Гуъзел тир тебиат,
Секин тир гъава.
Рикъера муъгъуббат -
Ашкъидин дава.

Бирдан цав клевирна
Булутри къалин.
Марф къвада, фикирна
Инсанри хейлин.

Марф къванач, хар къвана -
Ккъалар ири.
Адан къаст вуч хъана?
Терг авун вири.

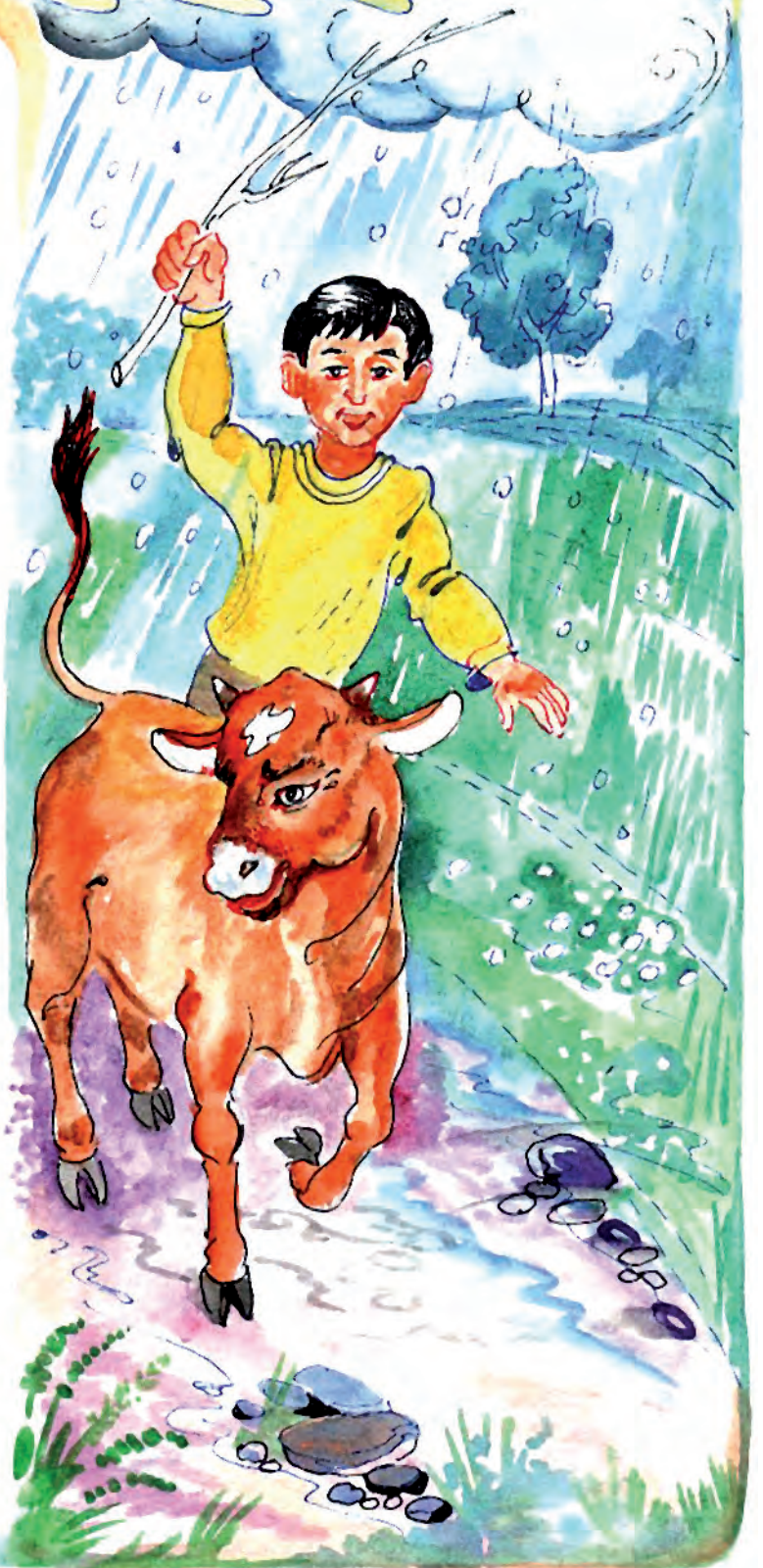
Гуя гузва цавай
Булутри гуълле -
Акбуна катзавай
Аялрин къиле.

Дуъзендал къугъвазвай
Данани таза,
Хар акъаз зурзазва.
Фад хкида за.

Зиянкар хар къвана,
Терг жеда магъсул.
Майвайрал хер хъана,
Сал жеда сугъул.

Марф къурай, чилериз
Хъайла герек.
Акурай вилериз
Тебиат гуърчег.

Хар къвадай члулав циф
Тахъурай цава.
Секин хъуй чи югъ-йиф.
Михъи яз гъава.

Эй, хъалхъас къиб

Эй, хъалхъас къиб, гъикІ я ви гъал,
КІарабдикай яни ви кІвал?
ЧидатІа ваз яраб чи чІал,
Зи гъавурда акъадани?

Дустар яни вунни къуьгъуьр,
Авани вахъ ви рехъ, жигъир?
Жедайди хъиз суьруь, нехир,
Куь дестеяр аквадани?

Вахъни душман авани бес?
ГъикІ къачузва вуна нефес?
КІанивилин акъудиз сес,
Вун шарагрив къугъвадани?

Лугъуда хъи, на чиг хъвада,
Къацу векъе макан къада.
Вун шиирдин цІарце твада.
Зи чІалахъ вун агъадани?

* * *

Пагъ, къекъуьнал ала зи рикІ,
ЭкъечІда зун дагълариз тик.
КІантІа вацІ, гъуьл хъурай вилик,
Рекъер, хуьлер къатІзава за.

Хуьряй хуьруьз физ гъамиша,
Танишвилер гуьз гъамиша,
РикІин сирер чиз гъамиша,
Дустар къилел кІватІзава за.

Хъсанвилин бине къатІуз,
Писвилерин дувул атІуз,
Гъиллейрин еб кІватІиз гъутуз,
Азгъун целер падзава за.

Намусдикай къуна сенгер,
Манийралди шадиз рикІер,
Битмишариз мулдин цуьквер,
Серт хъуьтІуьккай гадзава за.

Виридалайни хъсан тамашачияр аялар я лугъуда. Гъелбетда, гъакІ я. Виридалайни хъсан яб гудайбурни, кІелдайбурни аялар я. Амма аялар тамашадал, ктабдал, кІелзавайдал, ихтилат, эсер ахъайзавайдал желб ийиз хъун ва я тахъун – ингъе им я къилинди. ИкІ тирди и мукъвара Магъачкъалада республикадин аялрин къилин ктабханада къиле фейи са мярекатди мад сеферда субутарна.

Аялар патал вири уьмуьрда ктабар кхъей, тІвар-ван вири уьлкведиз машгъур хъайи шаир Нурадин Юсупован тІварунихъ галай и ктабханада хъайи мярекат гъвечІи кІелдайбур патал вичини гзаф кхъизвай ва и жигъетдай вичин тІварни гъеле 30 йис идалай вилик акъатай, Магъачкъаладани Москвада лезги ва урус чІаларал аялриз са шумуд ктаб акъуднавай шаир ва гъакІни лап хъсан гъикаятчи, драматург ва публицистни тир Абдуселим Исмаилован яратмишунриз бахшнавай.

Ктабханадин къуллугъчийри хъсан гъузурвал акунвай. Мярекатрин залда декабрдин вацра вичин 65 йис тамам хъанвай шаирдин ктабринни журналрин выставка тешкилнавай. Юбилярдихъ галаз гуьруьшмиш хъун яз аялрин къуватралди къиле тухузвай межлисдиз адан къелемдин дус-

таризни – Дагъустандин халкъдин шаир Ханбиче Хаметовадиз, композитор, Россиядин Федерациядин искусствойрин лайхлу деятель Мегъамед Гъуьсеноваз, Дагъустандин халкъдин артист, шаир ва драматург Асеф Мегъманаз, писатель ва алим Гъаким Къурбаназни текилифнавай.

Шииратдин межлис ктабханадин къуллугъчи ва адан къилин тешкиллатчини тир Атлуханова Маринади ачухна. Абдуселим Исмаилован яратмишунрикай ктабханадин милли литературайрин отделдин зеведиш Хадижат Агъаева рахана. Ахпа гаф Магъачкъаладин етимрин интернатдай, шегъердин 76-нумрадин бахчадай ва 39-школадай атанвай аялриз гана. Абуру лезги ва урус чІаларал шаирдин шиирар кІелна. 39-школадин нинийрин театрин кружокдин иштиракчийри шаирдин «Акьуллу кац» шиирай гъазурнавай сегъне къалурна ва межлисдин иштиракчийр чпин артиствилини алакьунралди гъейранарна. РикІелай тефидай декъикъаяр мадни 76-нумрадин бахчадил пуд бицІекдини къалурна. Къве руш абурукай Гъаким Къурбанан хтулар тир. Абдуселим Исмаилован чІалариз Мегъамед Гъуьсенова кхъенвай «Катмир закай, чепелукъ» мани пионинадихъ галаз тамамарай бицІекриз хъиз, абу-

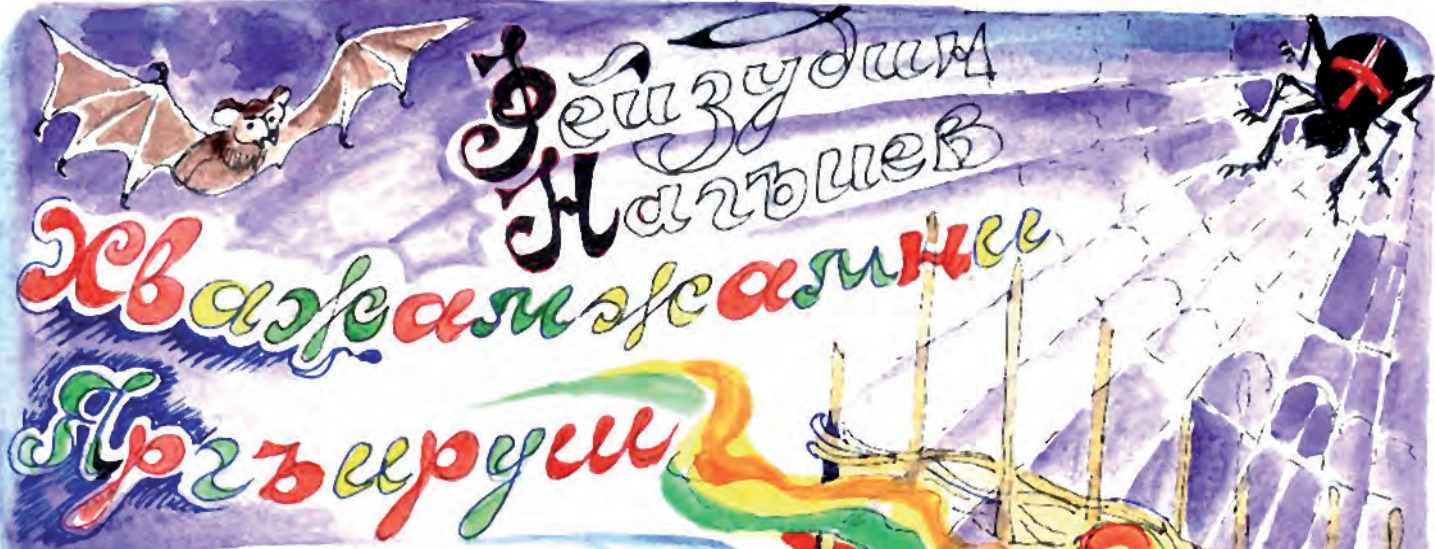

рун бубадизни межлисди гурлу капар яна.

Ахпа шаирдин яратмишунрикайни уьмуьрдин кьекъуьнрикай Ханбиче Хаметовадини Мегьамед Гьуьсенова, Асеф Мегьманани Гьаким Къурбана куьруь рахунар авуна. Абдуселим Исмаилова сифтени-сифте икьван рикъи кужумдайвал вичин шиирар келай аялризни абур межлисдиз гьа-

зурайбуруз, мярекат тешкилай ктабханадин кьуллугъчийриз сагърай лагьана. «Яратмишзавай касдиз вичин эсер келез, хуралай чиз, адавай са гьихьтин ятлани чирвилер ва гьиссер кьачуз акунилай зурба шадвал авайди туш. Куьне зун кье зурбаз шадарна. Зун кье виридалайни бахтлу кас я», - кьейдна ада вичин рахунра.

Фейзудин Малгиев Зварамъкамне Яргъируш

(эвел алатай нумрайра ава)

2- шикил

Зурба къветІ, зайиф беневш. Са пата, тІваларикай храй жаланда, есирдавай Яргъируш, мукъуь пата – адал къаразда авай Малкамут. Къавукай епер, хушреканди гъалар куьрс хъанва. Гъалара хушреканар, еперани къаркъулувар ава. Малкамутдин юкъва – ятаган.

МАЛКАМУТ

Зи таваяр гыкІ къазва вахъ, Яргъируш?
Дарих жемир экуь багъри цаварихъ,
Мукъвара вун вердиш жеда Гургусда.
Ихтибара Чулаватал жув гила,
Ваз бадеди чам хкъяда вижевай.
Чи жегъилар са куьнални усал туш.
КІантІа Иблис, Къаракъулах кІантІа ваз...
Эгер са чІиб виневайди кІан ятІа,
Гъамни, буюр, килига – ви вилик ква.
Зун хкъягъа, атІуда ви бахтуни,
Вун тахтуна халум жеда Гургусдин.

са геренда кисна

Лагъа – кван, куьз вун гъамиша киснава,
Я тахъайтІа къеж кумачтІа мецик ви?

къвазна, къам чухвада

Ша, за ваз са мани ягъин... ТахъайтІа
Мани на лагъ, зани ваз са къуьл ийин.

*тІуб кІанчІална къуьл ийида, акъваз
жеда, ахпа «авара кавха» къуьлда.*

ЯРГЪИРУШАН ХИЯЛАР

Зун агъунва зи экуь тир бахтунихъ,
ТахъайтІа мад квез я жегъил уьмуьр зи?
Заз ахварай къегъал гада акунай
Чамарзавай лацу шиврел лувар квай,
Лугъузвай заз сесиналди мегърибан:
«Зи кІаниди, ви эвердиз къъезва зун».
Адан дерин вилера нур-рагъ авай,

А вилерин чим гысссама гилани...
Гъайиф...гъайиф...ягъи ахвар къатІ хъана...

МАЛКАМУТ

Ваъ. ИкІ зун квач. За къуъл ийиз – вун кисна.
Лагъ ви метлеб. Белки за вун хъукъурин.

ЯРГЪИРУШ

Лувар вахце, мад кІани затІ авач заз.

МАЛКАМУТ

Гъе-гъе! Вуна фикир ая, ахмакъ руш,
Инай Чилел рехъ чидайбур тек-туък я.
Вучда вуна гъакІ ваясуз луваркай?
Рехъ чида чаз, Чулаватан невейриз,
Амма чуни бадедин гаф авачиз
КІан хъайивал Чилин винел акъатдач.
Жуван рикІиз азаб гумир гъавая,
Къадир чир хъухъ жувал къвайи бахтунин:
Тахтунавай ханум жеда Гургусдин.

ЯРГЪИРУШ

Уътквемвилин хура къваздай вуч ава?
Муъгъуббатдиз вири рекъер жагъида.
Ваз, Малкамут, даим гургусэгълидиз,
Рагъ акунач, акунач экв жумарт тир,
Я ви рикІе бендвилин цІай акъунач,
Гъавилъй ваз чидач, вуч я уътквемвал,
Гъинай чир хъуй ваз, вуч яТa муъгъуббат?
Вун вердиш я алцумиз ви мизандал
Вири девлет, хазина, ах намусдин.
МичІивилин шагъ жедалди Гургусда
Рагъ аквадай са нукІ хъайТa кІанда заз.

МАЛКАМУТ

Чизвач вазни мичІивилин гъайбатар,
МичІивилин шагъ алемдин шагъ жеда,
Тесниф хъанва мичІекай гъакІ алемни.
Гъар са чиниз вичин кІан, астІар жеда,
МичІивални экъувиллин астІар я.

Эхъ, зи рикIе алемдин кIус – йиф ава.
Са вил, са яб – мад захъ кими вуч ама?
Зи акбулни астIар я ви акбулдин.
Гзаф гуда – мадни гзаф кIан жеда,
Секин я зун, чидач гьиссер инсанрин,
Я абурун нефсер чидач тух тежер,
Гъа течирвал сир я зи сагъ къуватдин.
Бес! Гъавиляй зал Малкамут тIвар ала.

Къецедай ванер къведа.

КIватIар хъиз лумп ийиз сад садан гуьгъуь-
наллаз КускафтIар, Къаракъулах, Алпаб Мал-
камутдин вилик аватда.

Къарай квахъай шатазаяр атана.
Валлагъ, куьн тир и межлисдал кимибур.
Ван хъаначни ЧIулаватан эмир квез,
Са къифни гъич тамир лагъай зинданда?
Хъвач-кван вири! Зинданхана михъи я!

КУСКАФТИАР

Нав эвел чаз чухсагъул лагъ. ТахъайтIа
Аквадай ваз, ви къилел вуч къведайтIа:
Ви чан къачуз рекъе ава Хважамжам,
Гъа гила-мад, заз чиз, иниз акъатда.
Де лагъ жува, гъикI акъваздай татана,
Ширин стха акатдайла беладик?

Яргъирушак шадвилин къалабулук акатда

МАЛКАМУТ

Яргъируш авай патаз вил яна, фурсунивди
Атурай кван. Ам вуж ятIа, Хважамжам,
Гъадазни за лайих чка жагъурда
Ирид чилин къатаравай зинданра.
Къуватдикай гъеле гъилер магърум туш.
Уьмуьрдикай куьлягъ ятIа – куьмекда
Кутазвайдаз хушуналди чархук къил.
Адаз чна са вижевай фенд къада,
Гъазурда лап мугъмандиз хас къунагъни.

Вири санал кIватI жеда. Лал сегъне: Хважам-
жам гъикI къуна кIандатIа, адахъ галаз гъикI
дяве тухудатIа сада садаз къалурда. Сегънеда
мичIи жеда, экв Яргъирушаз яда.

ЯРГЪИРУШАН ХИЯЛАР

Зи диде-марф, зи буба-рагъ, эхирни
Адалатдиз зи ялвардин ван хъана.
Югъди-йифди за авур къван дуьбаяр,
Зи карагар Иридадал агакъна.
Къвезва, къвезва заз нуьсрет гваз куьмекчи.
Хважамжам, вун яраб, жаван, вуж ятIа..?
Акунач заз вун чилерал – цаварал,
Я садрани заз ви хуш тIвар ван хъанач...
Акъваз, яраб вун сир я зи ахварин?
Эхъ, эхъ. Чида заз ви масан ухшарар.
Зав рахазвай жегъил я вун ахварра.
Тахъайла, куьз Хважамжам тIвар лагъайла,

РикI агалхънай, цак акъатнай бедендиз?
АватIани зун и мичIи зинданда,
Ви тIвар къуна – рагъ куькIвена рикIе зи.
Налугъуди, зак лувар ква таквадай,
Вуч гъисс я зи рикIе гъатай ялав хъиз..?
Тамарзу я вил кIунихъ, гада, вахъ.
Ша, азизди, зун хъурай вал аманат,
Къутармиша на зун мичIи зиндандай.

экв гъа виликдай хъиз хъижеда

МАЛКАМУТ

рушав агатна

Чна есир кIанда кIеве чуьнуьхна,
Идакайни чи гарданда къван тахъуй.
Ша, экъечIа, тахъайтIа ваз хъанва дем.

хуртI гана руш акъудда

ЯРГЪИРУШ

Къанлу гъилер кямир ви зак, Малкамут,
ЖезмачтIани лув гуз, лувар гумачиз, вири-
да гъалкъада туна, сада садал рум гуз руш са
къветIаз яда, къветIен сивихъ еке къван акалда

Гъелелигда къекъвез завай хъижезма.

МАЛКАМУТ

Чир хъанани гъардаз вичин везифа,
Белад хура чун бейхабар тежервал?

и арада чилер зурзада, къукърумрин ванер
акъатда, цIайлапанар яда, гъар са къукърум-
дихъ галаз гургусэгълияр къве гъили къил къаз
чилел гвадар жеда

ВИРИДА

Вай, вай къена! Аман! Эхир пуч хъана..!
Им вуч цIай я къвазвайди чи къилерал?

КЪАРАКЪУЛАХ

Акур кар туш чил зурзун и саягъда.

МАЛКАМУТ

ЦIайлапанар ягъун, валлагъ, Гургусда,
Сифте сефер аквазва и къиямат.

КУСКАФТИАР

Эхир заман! Къияматдин югъ хъана!
Вуч бела я? Вуч мусиббат къвезва чал?

АЛПАБ

Хважамжам я атанвайди, варарихъ
ЦIайлапан-шив акъвазнава кек ягъиз.

*чархар падай ванер къведа, цал ацахъда,
анай экуьнин ишигъдихъ галаз*

Хважамжам гъахъда

(къатI ама)

(эвел алатай нумрайра)

- Яраб вацIа хъархъарикай вучзавайди ятIа? – суал гузвай нефес четиндиз къачуз эгечIнавай Насрулагъа вичин хиялдай. – Белки ам, къил хкажиз тежезвайвиляй, алатна, маса жигъирда гъатнаватIа? Белки балугъар къун таб ятIа? АкI тирла чун вацIухъди вучиз физва?

Эхирни Агъарза акъвазна. Къацу векедай рехи хъирхъамри къунвай вичин къил акъуднавай къванцел шешелдин кIан эцигна, кIвачер жигъирдал аламаз тади кваз нефес къачузвай Агъарза акурла, Насрулагъакъ хъвер акатна. Адан кIвачерни кваз гъуьргъуь хъана. Сифте хъархъарай ацIанвай чанта, ахпа вични векъин юкъваз аватна. Ана серин тир, тадиз гъекъ акъатнавай чинихъ галукъбай серинвал гъиссна, ада вични хъверни акъвазарна.

Гила векъин юкъвай ам са шумуд кам а патал шешелдин кIаникай хкатна хур нефесдив ацIуриз киснавай Агъарзадиз килигзавай. Ада сивяй са гафни акъудзавачир. Насрулагъаз адан элкъвей къил, ял кутунвай хътин дакIурчин мадни чIехи хъанваз аквазвай. Хъуькъвер мадни яру хъанвай, абу-

рулай, шур авай целцин къваларилай хъиз, къеж алахъзавай. Ракъини кана ранг михъиз фенвай, амма вич вили рангунинди тирди чир хъийизмай перем руфунал алкIанвай. ГъакI ятIани вичи а перемдин цен винелди ялиз чинал элкъуьрунин чалишмишвилер ийизвай. Ингъе ада мад дерин нефесар галаз-галаз къачуна, энгел тавуна, вич шешелдин кIаник кутун хъувуна. Насрулагъан къуьнелни чантадин заланвал хтана, амни, векъин серинвиляй къарагъна, Агъарзадин гуйгъуьниз фена.

Каф алай дегъне Насрулагъаз хъсан чидай. ЧIехи гадайрихъ галаз ам иниз са шумудра атанай, амма эхъвез адавай ина хъаначир, яни ихтияр ганачир чIехибуру. Магъмуд имидихъ галазни атанай садра, амма вичик

кІан квачир дегъне я лугъузвай ина адани эхъвез туначир.

ВацІун дерекъвердавай гуьтІуь хъана, михъи гъамга хътин яд къванерилай зарб кваз авахъзавай. И патай а патаз кам ягъиз жедай рагарин арада яд, винел лацу каф алаз, къажгъанда хъиз ргазвай.

Агъарзади вичин кІулавай чувал къванерал вегъена. Мадни гъвечІи хъхъана аквазвай ада серинвал къачуз тади авуна: уф ацалтна къванериз метІер яна сифте къилин кІукІ, ахпа чинни кваз вацІун цик кутуна.

Насрулагъа вичив гвай чантани чувалдин патав эцигна. Адан къуьнериз тІал акъатнавай, къалин чІар алай мекекай гуьтІуь пелелай гъуз авахъзавай гъекъедин стІалар аватай вилер кузвай. Абур тІушуниз-тІушуниз Насрулагъни циз мукъва хъана. Вилерин кун мадни къати жезвай. Церкерай къацІанвай гъилерин кар тир ам.

- Гъилер чинив гуьцІмир, вилер

куда. - Уф-чІуф акъвазарна рахана вичин патав атай Насрулагъав Агъарза.

Насрулагъа гъилер чуьхуьз тади авуна. Ахпа са шумуд меквевай яд галамаз-галамаз чинизни яна.

- Гила чна балугъар къада, ял ягъун бес тирди тестикъарна Агъарзади. - Килиг, за вуч ийидатІа. Къачу ингъе ихътин са къван, - ада гъилиз кутугай къулу къван къачуна, - ахпа хъархъар са-сад эцигиз ингъе икІ кукІвара.

Агъарзади пуд хел алай галгам къачуна, раган битав къванцел эцигна, винелай вичин гъилевай къванцелди яна. Къуд патаз цІеркерин яд хъичена. Ада тадиз къвед лагъай галгамдиз гъил авуна.

Насрулагъаз и кеспи бегенмиш хъанач. Хъархъари кІерец къунвайтІа, абурани хвехвер авайтІа, адаз регъят жедай, таза хвехверив руфунни ацІурдай. Амма Агъарзади кукІварай хъархъарай акъатайди лацу гъер я, ам хъичизвай гъарнихъ. Къе-пака адакай хвех жедайди тир.

Насрулагъаз гъилерилайни перем къацІун гъайиф хъана. Чантадавай хъархъарикай виридакай къван гъалчиз цІеркерин къаришма авурдалай къулухъ ада перемдал алкІанвай чІехи ва гъвечІи кІусар гъил алтадиз алудна, ахпа ам хутІунна вацІун це чуьхуьз эгечІна. Агъарзади вичин перемдин хурудилай гъил алтадиз лугъузвай.

- Ам ахпа чуьхуьх, хтул, чна сифте балугъар къан.

Ада тади кваз къве гъиливни къачуз хъархъарин къаришма вацІун цик какадариз, ахпа меквелди хъархъар кукІварнавай чкадиз яд ягъиз башламишна.

- Аквазвани? Ингъе икІ сад аламай къван вири цІеркер цив гице. Зун агъадихъ фида. Балугъар къаз. Куьтягъгайла жувни ша.

Вичин буйругъар къилиз акъудун Насрулагъан буржи яз къуна, Агъ-

арза каф алай дегънедин къвалалай агъуз эвичІна. Хъархъарин къацувили ранг дегішарнавай дегънедин винел мадни звал акъалтнавай. Куркурар чІехи ва къалин хъанвай. Абуру сада сад хъиткъинарзавай, сада садан чка къакъудзавай. Къванерин арадай авахъзавай чарчаррин мецерни рагъул хъанвай. Квайди къацу ранг тиртІани, Насрулагъа, и кар хуш авачиз ийизватІани, дегънедиз хъархъарин къаришма рекъе тун давамарзавай.

- Яраб гила вуч жедатІа? – суал гузвай ада вичини Агъарзади хъархъар кукІварай къванериз яд хъиягъиз.

Ада вичин кІвалах куътягъна. Насрулагъни дегънедин къвалалай агъуз Агъарзадин гуъгъуъниз фена.

И дегънедин кІаниз кІвачер агакъдач лугъуда. Раган къве пата кІвачер акІурна, къил тик къуна, жув гъаниз вегъейтІани. КІан квачир дегънея. Гъавиляй я, ана балугъар авайди. Насрулагъазни и ихтилатар садрани

къведра ван хъанвачир.

- Гъа-гъа-гъа, - гъарайзава юкъван къван агъа къатІ це авай Агъарзади, - акунани ваз балугъар гъикІ къадатІа? Килиг, килиг. Руфунар цавалдна акъатзавайбур аку дегънедай.

Агъарза гъахъ тир. Каф мадни къалин хъанвай дегънеда халис балугъар цин винел акъаттнавай. Ашкъида гъатнавай Агъарзади абур САСад къаз дегънедилай агъадихъ ачух хъанвай вацІун къерехдиз къванерал гадарзавай. Далуяр цІулав, кІаник патар, къеле ягъайбур хъиз, цІарцІар гуз лацу тир гъвечІи балугъри хкадар жез чпел чан аламайди къалурзавай. Агъарзадиз Насрулагъакай куъмек кІамачир. Цин винел къвердавай гзаф акъалтзавай балугъри ам, аял хъиз, ашкъилу авунвай. Ада гагъ чІигъичІигъдин ванцелди хъвер ийизвай, гагъ цІуъдгъуънна гъиляй акъатзавай балугъриз рикІел атай сеперар гузвай.

(КъатІ ама)

КЪУДА ШИРАЗА САИ ОБО ЦИАР КЪУДА СИМ...

Къуд сим ала чуьнгуурдал.
- Тимил я! – заз сес хъана.
- Манидал чил муьтлуьгъай
Сулейманаз бес хъана.

- Гым хъсан я? Чуьнгуурни
Балалайка дустар я.
- Виридалай хъсанди
Заз чидайвал, устлар я.

Демек жеда вечерхъни,
Лекърехъ цавар, секит тир.
Алчхдихъни квал жеда,
Ватан – анжах игитдахъ.

Четин юкъуз Ватан хуьх –
Ам вун хвейи диде я.
Эгер Ватан туп ятла,
Зун тупунин гуьлле я.

Четин юкъуз бубади
Хвена намус хзандин.
Манидихъни бурж ава –
Хуьнуьх намус Ватандин.

Хер хъанвай лекъ балайри
Герендани гадардач.
Ръахъняй лекъре женгина
Жуьрэтлувал квадардач.

Гьар шегъерда, хуьревай
Обелискар аскеррин
Аквазва заз шемер хъыз
Диде чилин гъилевай.

Шогабудим Шадатор Еке ТАХЬУРАЙ

Са сеферда пуд йиса авай Миланадиз, ада хуьрек фу галачиз нез акурди, баде Халума лагъана: «Чан бала, хапIа фу галачиз недайди туш, фахъ галаз неъ, фахъ галаз тIуьрла вун фад-фад чIехи жеда, ахпа дидедиз къапар-тIуарар чухъуьз куьмек жеда».

- АкI ятIа за фу галачиз неда, заз зун фад-фад чIехи хъана кIанзавач, - жаваб вахкана Миланади, - зун ваз чи мамади къапар чухъуьз ханвайди туш.

ШИРВЯМ ЛЕМЕ

Ширван пепе, ширван пепе,
Чулав харар алай яру,
Перем алаз дамахзавай.
Сабурдивди гьелек тежез,
Я наз гвачиз к'валахзавай.

Акьван к'лан я хтулдиз ам,
Ийида гьа тупалай.
Кьада ахпа капашдани
Лув гуз тада капалай.
Ак'I жеда хьи вичизни
Бахтлу инсан алач гьич
И дуньядал вичелай.

Хъана-хъанач къван са къарини къужа. И къаридизни хъана сад хайи руш, сад тахай руш. Тахай руш гзаф акбул авай, гъиляй хъсан кар къведай, умун къилих авайди тир. Амма къаридиз ам гзаф дакъандай, хайи руш къилел кап алтадиз хуъзвай, тахайдаз гъамиша гъуънтІ гузвай; адаз гъар гъилледалди тахай руш кІвалаяй квадариз кІанзавай.

Къужадиз са сални авай къван. Ам, гъебеда халидин са кІватІашни туна, руш галаз чуьлдиз фена. Ибур фена, фена, эхир са баябан чуьлдиз акъатна, ял ягъиз ацукъна. Руша лагъана: «Захъ ахвар гала ман, чан буба». - «Ксус ман, чан руш», - лагъана бубади. «Вун хъфида эхир», - лагъана руша. - «Хъфидач, чан руш, - лагъана бубади. - Ваз кичІедатІа, зи чухвадин

хилел къил эцигна ксус». Руш чухвадин хилел ксана. Къужани, чухвадин хелатІана, кІвализ хъфена.

Са арадилай руш ахварай аватна, килигайтІа, буба амач, касни авачир чуьлда вич къилди ама. И чуьлда идал пехъер, чІагъар алтІушна, абур гъарайиз башламишна: «Вун калун ничхир яни? Вун калун ничхир яни? «Эхъ, эхъ, чан пехъер! Эхъ, чан чІагъар!» - лагъана руша. АкІ лагъайла, абур рушак кънач, абур элячІна, хъфена.

Руш кІватІашдив къугъваз ацукъна, ада кІватІаш къугъуриз, лагъана:

- А калиг-калиг, чан кІватІаш,
Хандин калиг, чан кІватІаш!
ТІуьртІа – нез жеч, чан кІватІаш,
ТуртІа – таз жеч, чан кІватІаш
Заз са ацукъдай кІвал кІандир!

КІватІаша лагъана: «Руш, авадра зун инлай агъуз». Руша элкъуърна, им элкъуъррай къван чкадал кІвалер хъана. КІвалер хъайила, мад и руша лагъана:

*А калиг-калиг, чан кІватІаш,
Хандин калиг, чан кІватІаш!
ТІуъртІа – нез жеч, чан кІватІаш,
ТуртІа – таз жеч, чан кІватІаш.
Са тике фу кІандир, кІватІаш!*

КІватІаша мадлагъана: «Руш, авадра зун инай агъуз». Руша авадарна. Имни авахъиз-авахъиз фена санал акъвазна, адакай тІанур хъана. Гъясятда атана са къариди и тІанурдиз фу яна, тІанур фуни амаз цавай катна, рушан кІвализ хтана. Ада рушаз лагъана: «Де акъуд, руш, тІанурдай фу». Руша фу акъудна, кІвализ тухвана.

Мад руша лагъана:

*А калиг-калиг, чан кІватІаш,
Хандин калиг, чан кІватІаш,
ТІуър – нез жеч, чан кІватІаш,
ТуртІа – таз жеч, чан кІватІаш.*

Заз фу кутадай суфра, мес-къуъж кІандир!

КІватІаш чІалал атана, рушаз лагъана: «Руш, авадра зун инай агъуз». Рушани авадарна. Авадарайла, идакай араба хъана, акъвазна. Са касдиз свас тухудай араба кІанзавай къван; килигайтІа, гъяйтда гъазур араба ава. Ибуруни свасан затІар, цІилер чІугуна, эцигайла араба катна фена рушан кІвализ. – «Руш, авуд ида авай куъч», - лагъана кІватІаша. Фар суфрадик кутуна, гамар кІвалик эКІяна.

Руша мад кІватІаш къугъурна, лагъана:

*А калиг-калиг, чан кІватІаш,
Хандин калиг, чан кІватІаш!
ТІуртІа - нез жеч, чан кІватІаш,
ТуртІа – таз жеч, чан кІватІаш.*

Заз са кІвалин иеси кІандир!

КІватІаша лагъана: «Руш, авадра зун инай агъуз». Руша авадарна. Имни фена са вацІун кьерез; гъанал са халича хъана, акъвазна. Ина гъиле шаламар аваз са жегъил гада вацІай экъечІзавай, халича акуна, шад хъана, ада халичадал акъвазна, парталар алукизамазди, халича цавай фена, рушан кІвализ аватна. «Ма ваз кІвалин иеси», - лагъана кІватІаша. Гадади, мягтел хъана, рушавай жузуна: «Вун вучтинди я, руш?» Руша лагъана: «Зун зи бубади гадрайди я. Зи кьилел ихътин къазаяр атайди я. Заз и кІвалер, затІар аллагъди гайиди я. Заз гила са иеси кІанзава. Вун заз иеси хъуй». Гадади лагъана: «Зун ви иеси я». Фена, фекъи галаз хтана, некаягъ ийиз туна, ибур ина секин хъана, кІватІашни дакІарда эцигна.

Са юкъуз рушан тахай дидедин рикІел тахай руш атана, ада вичин къужадиз: «Алад, кьей къужа, жуван рушан кІарабар хъайитІани хкваш», - лагъана. Къужа пашмандиз и чуьлдиз атана, килигайтІа, - инал са хъсан кІвалер хъанва. Им и кІвализ фена, ина адаз

вичин руш акуна, чир хъана. Рушани вичин бубадиз гъурметар авуна, тѹьн-хъун гана, ам хъфидайла, адав фуни вугана. Фу-затѹни къачуна, къужа вичин къаридин кѹилив хтана. Ада къаридиз лагъана: «Паб, руш къенач, ам гъуьлуьз фена, хъсан кѹвал-югъ хъана, вичиз бахтлуз яшамиш жезва». Къариди лагъана: «Гъагъ, къей къужа, на ви руш секин авуна, зид гъакѹ туна. Гила зи рушни твах». Къариди вичин рушаз фар, шуьреяр авуна, руш рекъе туна къужадихъ галаз. Ибур фена са маса чуьлдиз. Ял ягъиз ацукъайла, руша лагъана бубадиз: «Ахвар гала хъи, чан буба». «Ксус, чан руш», -

лагъана бубади. Руш ксана: буба кѹвализ хъфена. Руш ахварай аватайла, кичѹе хъана, ишехъна. Идал пехъер алтѹшна, абуру гъарайиз башламишна, рушавай жузуна: «Вун нинди я? Гъибурукай я? Чакай яни?» «Ваъ, къей пехъер, куьн инлай квахъ». Пехъерини, кѹуфар яна, руш къена. Са юкъуз къариди, вичин руш рикѹел акъалтна, къужадиз лагъана: «Фена, зи руш гъикѹ хъанатѹа, килиг». Къужа фена килигайтѹа, рушакай амайди са кѹарабар я. Къужади кѹарабар вичин гъебеда туна, кѹвализ хкана, къаридин вилик ичѹирна. Къари члар чухваз, шехъиз ацукъна: ам вичи авур кардал геж пашман хъана.

КВЕЗ ЧИДАНИ?

Къуд алукъна вири къуд пад живеди къунвай-ла пенжердал рикІик хвеш кутадай цуьк, векъ акун виридаз хуш я. Са гъапавай гъар жуьредин векъерин тум, къуьл ва маса набадатар квевай са акъван четин тушиз къапунa, банкада цаз жеда. Абуру цІир ахъайда, къацу танар хкажда ва гагъ-гагъ цуькни ахъайда. Вири и гуьзелвилер накъвни, чилни, бустанни галачиз.

- ГъикІ? – хабар къада бязида.

Техилдин ва набататрин тварри цІир гун патал гъава, къеж ва температура герек я. Амма къадарсуз цин кІаник хъайитІа, тварар экъечІ-дач. Абуру чпин кІуфар ахъагъун патал къеж квай памбагдин кІватІар ишлемишда.

Ахтармишунар тухун патал ваз герек аламар:

1. Банка, я тахъайтІа истикІан.
2. Яд.
3. Тварар.
4. Памбагдин кІватІар.
5. Хъуьтуьл пек, я тахъайтІа чарчин дасмал.
6. Банкадин сив кутІундай резин.
Ибур вири хъана, гила вучда?
 1. Са 5 см. къакъанвал аваз банкада чими яд цуз.
 2. Гъазурнавай памбагдин кІватІар банкада авай чими
цик кутуна жкуд, артухан яд гъута къуна кужум хъия.
 3. Къеж кумай кІватІар гъазурнавай са къапуна 2 къат акІая.
 4. Цаз кІанзавай тварар къежей кІватІарин винел чукІура.
 5. Ахпа къаб жунадал я пекинал кІевна резиндалди кутІуна. ИкІ вавай банкадин къене герек къадар къеж хуьз жеда.
 6. ИкІ гъазурнавай къаб бес къадар чимивал авай кухнядин шкафда, я тахъайтІа са маса мичІи чкада эциг.
 7. Тварри цІир ахъагъиз башламишайла, къаб экуь чкадал акъуд.
 8. Са шумуд йикъалай къапунал кутІунвай пек алуд.
Гъар йикъуз вахт артухариз ракъиник эциг.
 9. Памбагдин кІватІар къеж кваз амукъунал гуьзчивал твах, амма абур кІевдай жуьреда яд цамир.
 10. Са шумуд югъ алатайла ви зегъметди гайи бегъерди вун гъейранарда.
Буна хъуьтІуьз хъвазвай бадеди гъазурнавай тІачни гъахътин аламатрикай сад я. Амма ам гъазурдай къайда са жуьре масад я. Бадедивай хабарар къуртІа, гъада ваз лугъуда. Де ваз къуват хъурай!

Ківаті-Ківатіаш - Ківатіашман Бапладзе

Тичче

- Я Ківаті-Ківатіаш, вун накъ мектебдиз куъз атанач?

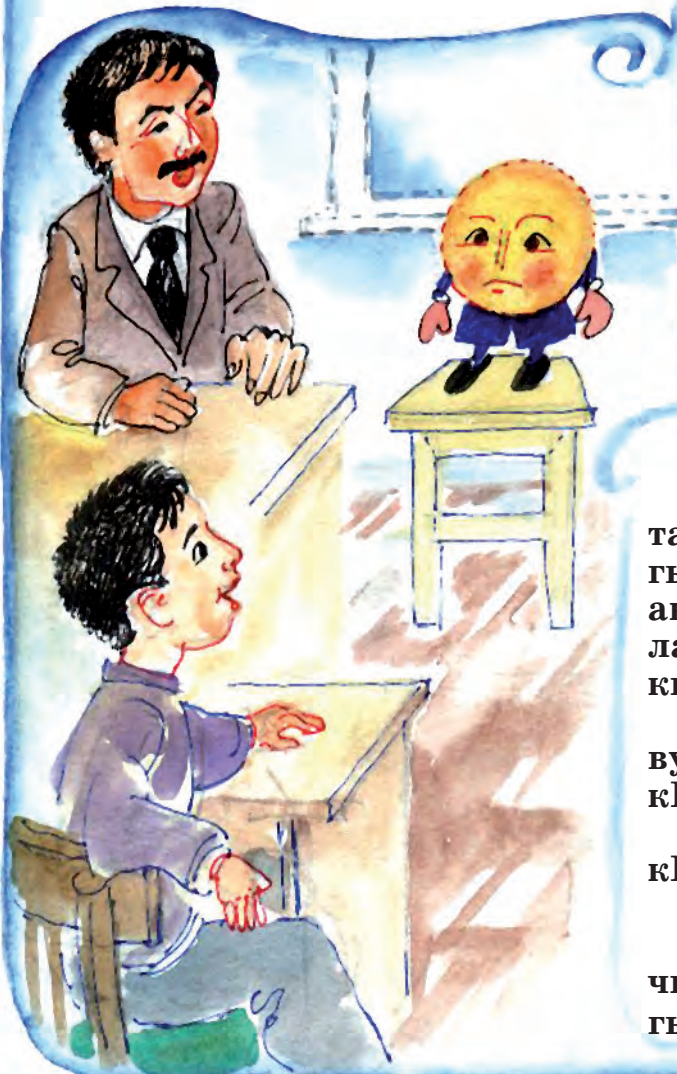
- Мажал авачир, малим, эку-нилай рагъдандалди бапладихъ къекъвез хъана.

- Гъина къекъвена, жагъанани?

- Къекъуън тавур чка хъанач, чан малим, вири куъчейра, мягълейра, кІакІара, амма жагъанач.

- Ягъ, ваз куъчейра, кІакІара бапладар ава ни лагъанай?

- Бес вилик юкъуз вуна «къил хъайила баплад жагъида» лагъачирни?

Ківаті-Ківатіаша литературадин тарсунай кІваліз кІелиз ганвай гъикая кІелнавачир. Доскадик акъудай Ківаті-Ківатіаш, тарс ахъая лагъайла, гъикаядин къил тикрарна кис хъхъана.

- Давамара, Ківаті-КІаташ, вуна тарс чирнавачни, вуна гъикая кІелнани?

- КІелна, малим, са шумуд сеферда кІелна, тарсни заз чизва.

- Бес вун кис вучиз хъанва?

- Зи дахди, малим, гъамиша «гзаф чидайди тІимил рахада» лугъуда, зани гъадан тербия къуна ман.

КІВАТІИ - КІВАТІАШАН КІУРТ

- Я КІватІи-КІватІаш, и кьилин кІукІ кузвай гатун юкьуз вуна кІурт куьз алуКІнава?

- Ам заз бадеди ганвай акьулрикай сад я, чан малим.

- Ам вуч акьул я, лагь кван чазни?

- Бадеди заз «Рагь экьечІна лугьуз кІурт гадармир» лагьанай.

КІВАТІИ-КІВАТІАША ТЕЖРИБА АРТУХАРЗАВА

Кьарникьузар кІватІиз фин меслят хьана атанвай КІватІи - кІватІашан юлдашриз КІватІи-КІватІаш салан яргьал пипІе са кьванцел алгьана мурмурар ийиз акуна.

- Я КІватІи-КІватІаш, вуна инал вучзава?

- За тежриба артухарзава.

- Ам на гьикІ артухарзава?

- Бес накь малимди лагьаначирни «Кьени гафуни кьван цІурурда?» Ингье зани и кьайи кьван раКьиник гьана адаз кьени гафар лугьуз, ам цІурун вилив хуьзва. Мад малимди таб ийич хьи.

КІВАТІМ - КІВАТІАША

УГЪРИ КЪАЗВА

Вири аялар ван ацалтна куьчеда къугъвазвайла, Ківатіи – ківатіаша демекдин вилик акъвазна са вуж ятІа гуьзетзавай.

- Я хва, ви яргъи югъ демекдин вилик вуч ква, куьчейриз вучиз физвач?

- За зи балкІан чуьнуьхдай угъри вилив хуьзва.

- Яда, балкІан чуьнуьхдай угъридин демекда вуч кар ава?

- ГъикІ вуч кар? Бес какаяр демекда авачни? «Кака чуьнуьхайда балкІанни чуьнуьхда» чІехи бубади гъавая лагъанвани?

КІВАТІИ-КІВАТІАШАН ГЪАЛИБВИЛЕР

- Вун накъ гъинавай, Ківатіи-Ківатіаш?

- Гъалибвилер къазанмишунал машгъул тир.

- Гъихътин гъалибвилер?

- ГъикІ гъихътин? Накъ шегъерда яшаміш жезвай зи амледин хва Надира пул тагайла тухудай са жуьредин улакъни амайди туш лугъуз завди гъуьжетар къуна. Кумукъайда гъалиб хъайиди кула къадай меслят хъана.

- Вуж гъалиб хъана?

- Бес за лугъузвачни, зун. Накъ бубади никІиз фитер тухузвай. Пуд рейс

- Имни ваз къвед лагъай улакь, дуст
кас Надир. Я кепекни пулни герек ата-
нач. Яни, тушни?

- Я – лагъана хиве къуна Надира.

- Гила чун меслят хъайивал вуна зун
кѹлаваз кимел къван хутах.

- Пуд лагъай улакь гъим хъана?

- Гъикѹ гъим? Мегер Надиран далу
къуне улакь яз гъисабзавачни?

авуна. Фидай рекъе гъулунин гъу-
гъуьна аваз, хкъведайла ичѹи хъан-
вай гъулуна аваз чун физ хтана.

- Им ваз са улакь – лагъана за На-
дираз фитер тухудай гъул, дуст кас,
чи патара халисан улакь я.

Ахпа чун чи къунши Гъамид ха-
лудин югал фена. Анани за Надир
ругундал ацукъарна, жувни галаз са
пуд чарх яна. Надиран шадвилихъ
къадар-гъисаб авачир.

Имуча
муча!

Цавариз атана къмиш,
Авадарна лацу гимш.
Капаралди къаз хъанач,
Сачахдани тваз хъанач.

Чарчин афар, къене гъарфар,
Вилерин ем, герек туш чѐм.

Чарчел цанар цадай туьрез.

Тум чуру, партал къацу, руфун яру.

Къуьдхверар я, жеда къвед са
викѐник,
Йиф атайла галамукъда
ракѐнихъ.
Жкадарда деминани чамарда,
Чѐб тахъайда къве кѐвачелни
къабарда.

Булшкадин хулар къат-къат,
Сарар седеф, макъамрин кѐлатѐ

СОКОЛЕНОК

№2\2013

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован Федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.

Регистр. номер ПИ№ ТУ5-0019 от 21 мая 2009 г.

Издается с октября 1980 г.

Главный редактор

М. Ахмедов

Редколлегия

Х. Хаметова (*редактор*)

А. Кардаш

А. Исмаилов

З. Кафланов

К. Акимов

Т. Зургалова (*ответ. секретарь*)

Худ. редактор З. Даганов

Тех. редактор Т. Лузина

Художник М. Муталибов

Художник обложки М. Муталибов

Сдано в набор 5.02.2013 г.

Подписано в печать 04.04.2013 г.

Уч. изд.л. 4,88

Ус. печ.л. 2,79

Формат 60x84 1/8

Тираж 887 экз.

Заказ № 130

ГУП Республиканская газетно-журнальная типография
г. Махачкала, пр, Петра I, 61

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Литературный Дагестан» и «Соколенок»
360725, г. Махачкала, ул. Горького, 6

Лезгинский язык

Индексы: на год-63338, на полугодие - 73906.

